

מקור המילים 'העפלה' ו'מעפילים'

מאת: צבי בן-צור

בספר במדבר כתוב, בהקשר של הניסיון לכיבוש הארץ לאחר חטא המרגלים: "וַיִּשְׁכְּמוּ בַבֶּקֶר וַיַּעֲלוּ [בני ישראל] אֶל ראש הָהָר... וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה... אֵל תַּעֲלוּ כִּי אֵין ה' בְּקִרְבְּכֶם... וַיַּעֲפִלוּ לְעֹלוֹת אֶל ראש הָהָר... (במדבר י"ד, מ-מ"ד). זאת הפעם היחידה בתנ"ך בה מוזכרת הפעולה 'להעפיל' ומספר לא קטן של פרשנויות ניתן לה. לדעת רש"י 'ויעפילו' הוא לשון חוזק ועזות.

מקורם של חידושי הלשון 'העפלה' ו'מעפילים' ב'ויעפלו' מספר במדבר. בגלל ההקשר של 'ויעפלו' לפעולה בניגוד לרצונו של האל, קיבלה המלה משמעות שלילית בתרבות היהודית הדתית. השאלות המעניינות הן כיצד נוצרו המילים 'מעפילים' ו'העפלה' לציון העולים והעלייה הבלתי לגלית בתקופת המנדט וכיצד מלה עם משמעות דתית שלילית הפכה למלה בעלת משמעות כה חיובית במורשת הציונית עד כדי כך ששמו של מפעל ציוני מרכזי נגזר ממנה.

התשובה היא שירו המפורסם "שיר המעפילים" של סופר ומשורר הילדים [לוי קיפניס](#) מ-1919:

לוי קיפניס

אֶל ראש הָהָר! אֶל ראש הָהָר!
הֲדַרְךָ מִי נְחֹסִים לְפָדוּנֵי שְׂבִי?
מַעֲבֵר הָר הֵן זֶה מְכַבֵּר
רוֹמְזֵת לָנוּ אֶרֶץ צְבִי.

הַעֲפִילוּ! הַעֲפִילוּ!
אֶל ראש הָהָר הַעֲפִילוּ!
הַעֲפִילוּ! הַעֲפִילוּ!
אֶל ראש הָהָר הַעֲפִילוּ!

אַחִים עֲלוּ! אַחִים עֲלוּ!
לֵב מִי יִרְדַּךְ יַחַת מְאֹבֵן נֶגֶף?
צַעַד עֲשׂוּ, רְאֵה תִרְאוּ:
אָנוּ פִּי שָׁנִים אֲזוֹ נִשְׁגָּב.

...

השיר היה פופולארי מאד בזמנו, לא מעט בזכות המנגינה שהלחין לו חנינא קרצ'בסקי, המלחין האגדתי של היישוב בשנות העשרים למאה הקודמת.

קיפניס בשירו נתן משמעות חדשה לפועל 'להעפיל' וחידש את המלה 'מעפילים', במובן של לעלות עלייה קשה/אתגרית (לפי הסיפור הרווח, בהשראת עליה להר גבוה במדבר יהודה במהלך טיול קבוצתי) וכינוי למבצעים אותה, בהתאמה. מפעל ההעפלה עדיין לא התחיל כאשר השיר נכתב, אך כאשר התחיל ב-1934 ונזקק לשם, השיר המפורסם של קיפניס סיפק לו אותו באופן טבעי ו'העפלה' הותרשה בלשונו במובן של העלייה המאורגנת הבלתי לגאלית לארץ ישראל בתקופת המנדט הבריטי.

קיפניס גם הפך את המלה 'להעפיל' מבעלת משמעות שלילית – משמעות שתאמה יפה את התפיסה הפסיבית של היהדות הדתית והפרשנות שנתנה לשלשת השבועות כאיסור על עם ישראל לעלות בצורה מאורגנת לארץ ישראל – לבעלת משמעות חיובית המתאימה לקריאת הציונות לאקטיביזם, למרד בשלשת השבועות ולעלייה מאורגנת לארץ ישראל גם אם היא בלתי לגאלית וכרוכה בסיכונים.

שינוי הסטאטוס של 'ויעפלו' לפועל בעל משמעות חיובית משתקף גם בחידוש לשון של חיים נחמן ביאליק, שהציע ב-1931 את המלה מְעַפֵּל במשמעות 'מעשה גבורה'.

במלה 'העפלה' משתמשים כיום גם בהקשר של הפלגות הספינה 'אגוז' שבהן הוברחו יהודים ממרוקו בתחילת שנות הששים של המאה הקודמת. כידוע, הספינה טבעה בהפלגה ה-13 שלה ו-44 מעפיליה מצאו את מותם באסון.